

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 91 1970

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÈ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 C, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1971

gang av de viktigste momentene, pluss en smule oversikt over mulig fremmed innflytelse. Gjennomgangen sier oss ikke noe nytt og kunne kanskje vært sløyfet helt; jeg kan ikke se noen særlig sammenheng mellom det hamsunske programmet og de to temaene Nettom graver frem slik han kan finne dem i Sult, Mysterier, Redaktör Lyngre, Ny Jord, Pan og Victoria. Disse romanene behandles hver for seg i separate kapitler og forfatteren er oppmerksom på de negative sider en slik metode innebærer; den kan »føre til trettende gjentagelser». Men, sier Nettum, »I det vanskelige farvann mellom gjentagelsens Scylla og oppstykkings Charybdis har denne avhandling valgt å legge kursen farlig nær Scylla» (s. 11). Nettum kunne ha havarert under seilasen, for gjentagelsene er uungåelige. På den annen side ville en annen metode skape disposisjonsmessige vanskeligheter som kanskje ble uoverkommelige. Når alt kommer til alt har, synes jeg, Nettum lykket godt.

Et par bemerkninger, og den første gjelder ikke bare forfatteren av denne avhandlingen. Det ser ut til å ha blitt en sjargong i norske litteraturvitenskapelige arbeider å bruke »spørsmålsteget» — dvs. man setter opp hypoteser med et stort spørsmålsteget etter. Derved har man jo ikke påstått noe som helst, for noen bevisføring følger ikke, men man har på en dunkel måte latt leseren ane et mystisk bånd mellom litteraturforskeren og den dikter han behandler: Aner man ikke her en innflytelse fra X? Kan man ikke her tenke seg at lesningen av Y betyr meget? etc. En slik spørsmålsmetode blir så diffus og intetsigende at den blir uinteressant og smaker astrologi og spådommer. Under alle omstendigheter hører det ikke hjemme i en doktoravhandling: »Har Hamsun med ett minnet seg om at han må holde Nagel fra livet om han skal makte å gjennomføre analysen av ham?» (107). Og om personen Minutten i Mysterier: »Fornavnet Johan — jfr. Johannes Grøgaard — kan ha bibelsk assosiasjonsgrunnlag: Döperen Johannes (?)» (s. 113). Det er mange flere eksempler på dette, og de synes å vrimle i flere norske litteraturvitenskapelige avhandlinger for tiden.

En annen ytterst mystisk og diffus metode går ut på setninger av typen — »det er nok så at forfatteren sier det slik, men likevel må vi kunne si» — etc. etc. Rent bortsett fra at spørsmålet ikke diskuteres nærmere, så er en slik barnlig undring over litteraturen like uinteressant og tåkete som annen og tilsvarende spørsmålsstilling av typen — Hvem er Johan Nilsen Nagel? Er han Hamsun? Fornavnet Johan kan assosieres til Strindberg, jfr. Tjänstekvinnans son osv. En annen liten bemerkning

gjelder Nettums forsøk på å se Sulthelten i lys av Jobs bok (s. 64). Det er i og for seg legitimt nok. Men i resonementet sniker det seg inn en padde som man bare må undre seg over: »Det er neppe tale om påvirkning, heller om noe *arketypisk* (min kursivering) (...)» Er arketypene også blitt sjargong? Siden — så vidt meg bekjent — det ennå ikke er vedtatt ved lov at Jung ene og alene inneholder sannheten, så burde ordet allmengjeldende eller allmenmenneskelig være bedre.

Nettum skriver — i forbindelse med Nietzsche, Dostojevskij og Strindberg: »Det er nødvendig å skille mellom det en dikter *lærer* av en annen og det *inntrykk* en dikter gjør på en annen. At disse dikterne har gjort inntrykk, er åpenbart. Men meget har ikke Hamsun lært av dem — (...)» (s. 45). Dette er i høyeste grad tåkete. Hvordan skal man skille mellom begrepene *lære* og *inntrykk*? Nettum gjør det ikke.

Om Dostojevskij skriver han (s. 42): »Innflytelsen fra F. M. Dostojevskij er også begrenset til det dybdepsykologiske. Det er et spørsmål om den har vært særlig stor.» Rent bortsett fra at språket her er en smule merkverdig, så innstiller seg med en gang spørsmålet: Hvordan kan man påstå noe slikt uten å begrunne det nærmere? Finnes det ikke andre måter for en dikter å bli innfluert på? Jeg forestiller meg at det dybdepsykologiske allerede fantes hos Knut Hamsun da han møtte Dostojevskijs böker; det han lærte av sin »sjelsfrende» var *teknikk*.

En generell kritikk, eller skal jeg kalle det innvending; Nettum skriver om hovedpersonene i Hamsuns böker som om de var levende vesener. Når skal det bli klart at litteratur er litteratur og ikke noe mer eller mindre?

De bemerkningene jeg har kommet med er av prinsipiell natur og jeg tror de er viktige.

Nettums bok som helhet er en spennende bok. Den er velskrevet og viser oss atter en gang hvor spennende og rikt Knut Hamsuns forfatterskap er. Man har lov til å glede seg til forfatterens annen del.

Arne Falck

Harald S. Næss: *Knut Hamsun og Amerika*. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo 1969.

Knut Hamsun levde i Amerika fra 1882 til 84 og igjen fra 1886 til 88. Han livnærte seg som farmer og trikkekonduktör (en stilling han måtte forlate siden han sendte folk av på feil holdeplass i ett kjör), foredragsholder og grovarbeider — men »My life is a peaceless flight through all the land — my religion is the

moral of the wildest naturalism but my *world* is the aesthetical literature». I 1889 ga han ut, i Köbenhavn, boken *Fra det moderne Amerikas Aandsliv*, nærmest et stridsskrift, et flammende og sprudlende vittig angrep på USA og det åndsliv Hamsun mente at landet så totalt manglet; en voldsom harselas over demokratiet, over alt som skulle være så »stort», over farten og pengejaget, over gangstervirksomheten og den feberaktige journalistikken. Ikke en gang amerikanerens måte å hilse på kunne Hamsun tåle: »Dette *How do you do* er en lige saa meningsløs Hilsen, som en venskabelig Knytnæve eller et inderligt Skældsord; bogstaveret oversat blir det: »Hvorledes gör du gör?» (...) Naar Amerikanerne hilser, saa hilser de af alle kræfter.»

Senere — i 1928, under tittelen *Festina Lente* — reserverte Hamsun seg og hyllet Amerika som en kulturell stormakt. Det er uomtvistelig at det österlandske *Festina Lente* (»De har lært for meget av Russerne», sa Arne Garborg en gang til Hamsun) og det amerikanske »grasp as much as you can and as fast as you can» skapte en slags syntese i Knut Hamsuns diktning.

Det vi hittil kjenner til om Knut Hamsuns Amerika-opphold er spredte kommentarer, anekdoter, enkelte brev, gjetninger i litteraturhistorier etc. Dessuten har en svenske, Per Axel Hildeman, skrevet en höyst respektabel licentiatavhandling over emnet. Manuskriptet ligger bortgjemt i et arkiv et eller annet sted i Stockholm.

Men i 1969 ga Gyldendal Norsk Forlag ut en bok — Knut Hamsun og Amerika. Den er forfattet av Harald S. Næss, professor i Skandinavisk litteratur ved University of Wisconsin i Madison. Det er en fyldig og oversiktlig avhandling på bortimot trehundre sider og Næss har kunnet fylle igjen mange av de lukene som tidligere har eksistert i litteraturhistorien om Norges største romanforfatter.

Begynnelsen var et foredrag professor Næss holdt ved Aarhus Universitet i 1962. Senere har forfatteren plöyd dypt i stoffet, sökt i biblioteker og tidsskrifter og aviser og alle mulige slags kilder for å skaffe seg et noenlunde helt bilde av Hamsuns Amerika-opphold. Boken er delt i tre hoveddeler: Hamsun i Amerika, Hamsun om Amerika og Hamsun og Amerika — pluss et tillegg som består i opptegnelser av folk som kjente Hamsun i USA.

Den første delen kartlegger, så godt det lar seg gjøre, Hamsuns forskjellige gjøremål i USA. Næss trekker frem mye nytt stoff, brev og anekdoter som kaster nytt lys. Allerede tidlig kjenner man igjen den Hamsunske tonen — vittig, på grensen til brutalvittig, som i en uttalelse om Kristofer Jansons bok »Minneapolis

Mysterier»: »Jeg forstaar at han nu skriver paa en bok som heter »Minneapolis Mysterier». Jeg har ikke læst boken, men etter titlen at dømme, vilde jeg heller sluke en paraply end at læse den» (s. 82). Det har en viss interesse å vite at Hamsun — til tross for hva han selv senere skulle si — sannsynligvis kom i kontakt med Dostojevskij allerede i Amerika, nærmere bestemt Forbrytelse og Straff. I delen om Hamsun om Amerika legges hovedvekten på en analyse av *Fra det moderne Amerikas Aandsliv* og Næss klarlegger en del av de urimelighetene Hamsun i sin voldsomme utskjelling gjør seg skyldig til, hvorledes den norske forfatteren bare eller nesten bare har tolket USA etter eget forgodtbefinnende. Særlig blir dette tydelig i Næss' insiterende gjennomgang av »Amerika i Hamsuns diktning», meget av det Hamsun kritiserer i USA blir dreiet om og opptrer i ren drakt i flere av forfatterens romaner.

Den siste delen forsöker å klarlegge hvorledes Amerika kunne virke som en forløser for det Hamsuns dikteriet. Et eksempel: »Hamsuns observasjoner over Amerikas talere og »sangere» og deres evne — særlig Mark Twains — til å overføre noe av sin muntlige umiddelbarhet til det trykte ord viser dikteren på vei til en ny stil» (s. 231), den nye stilen som senere skulle innebære Sult, Mysterier, August-trilogien etc.

Harald Næss' bok er grundig og faktisk spennende. Den blir en viktig kilde for fremtidige Hamsunforskere.

Arne Falck

Robert D. Sutherland: *Language and Lewis Carroll*. Janua Linguarum. Studia Memoriae Nicolai van Wijk Dedicata. Mouton, Hague. Paris 1970.

Det fortelles at soldatene under den første verdenskrig hadde to bøker med seg; bibelen og Alice in Wonderland av Lewis Carroll. Skulle man idag foreslå en bok for soldatene, så måtte det bli enten Alice eller Joseph Hellers *Catch 22*. Og det er ingen tilfeldighet at jag plasserer de to bøkene ved siden av hverandre. Den såkalte »nonsense» fins det utallige eksempler på i nettopp *Catch 22*. »Nonsens»-setninger — dvs. setninger som umuliggjør enhver logikk og likevel er helt logiske for derved å bli komiske vrimler det av i Hellers bok, f. eks. Kaptein Yossarian som påstår, at i og med at han er gal så kan de ikke sende ham i krigen, og legen som svarer ved å stille spørsmålet: Hvem skulle de ellers sende? I Alice: »But i don't want to go among mad people,» Alice remarked. »Oh, you can't help that,» said the Cat;